

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ КОМУКАТИВИХ НАВИЧОК У ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ НА ІНДИВІДУАЛЬНОМУ НАВЧАННІ

УДК 1.159.99

Серга Ольга Олександрівна,
*практичний психолог,
Комунальний заклад «Вінницький обласний
центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді
з функціональними обмеженнями «Обрій»*

Краєвська Тетяна Олександрівна,
*студентка спеціальності 053 «Психологія»,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»*

Актуальність проблеми. Проблема розвитку комунікативних здібностей особливо актуальною є в підлітковому віці, який є сенситивним періодом до комунікативного розвитку, остаточного відшліфовування даного роду здібностей, засвоєння зразків поведінки і соціальних ролей, набуття досвіду спілкування та комунікативної культури.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Вивченню здібностей присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких В. О. Моляко, Ж. Піаже, Я. О. Пономарьов, В. А. Роменець, В. Д. Шадриков та інші. Найбільш дослідженими є проблеми змісту, сутнісних характеристик, структури комунікативних здібностей і закономірностей їхнього розвитку. Ці питання висвітлено в роботах Н. А. Вінніченка, Ж. М. Глозман, Л. В. Засекіної, С. Д. Максименка, С. Л. Рубінштейна. Комунікативні здібності як чинник успішної самореалізації розглядають О. М. Леонт'єв, К. К. Платонов, Б. М. Теплов, К. Роджер, Н. Кузьміна.

Важливе місце спілкування підлітків з ровесниками та дорослими підкреслюють Г. С. Абрамова, Л. І. Божович, І. С. Булах, Л. С. Виготський, В. С. Мухіна, Л. Ф. Обухова, О. В. Скрипченко, С. І. Яковенко та інші. Дослідження Г. М. Андреєвої, В. С. Біблера, Л. А. Петровської сприяли присвоєнню спілкуванню вищої психічної функції особистості. Закономірності функціонування і розвитку особистості в процесі спілкування розкриваються в роботах українських науковців І. Д. Беха, М. Й. Боришевського, Л. В. Долинської, І. Г. Кошлань, О. П. Санникової. Як базова складова структури особистості спілкування розглянуто В. В. Рибалкою. Проте, недостатньо розробленою є проблема розвитку комунікативних здібностей підлітків, які навчаються за дистанційною або

індивідуальною формою навчання, тим самим перебуваючи осторонь соціальних колективів ровесників і не тільки.

Проблема розробки методів активного розвитку соціально-психологічного навчання індивідуальної форми навчання з підлітками, які з різних причин потребують особливих освітніх потреб, є досить актуальною. Адже на сьогодні науковцями розроблено безліч різноманітних корекційно-розвивальних програм та тренінгів, що формують комунікативні здібності, розвивають навички та уміння. Проте ці програми здебільшого вирішують завдання щодо комунікативних проблем дітей масових шкіл.

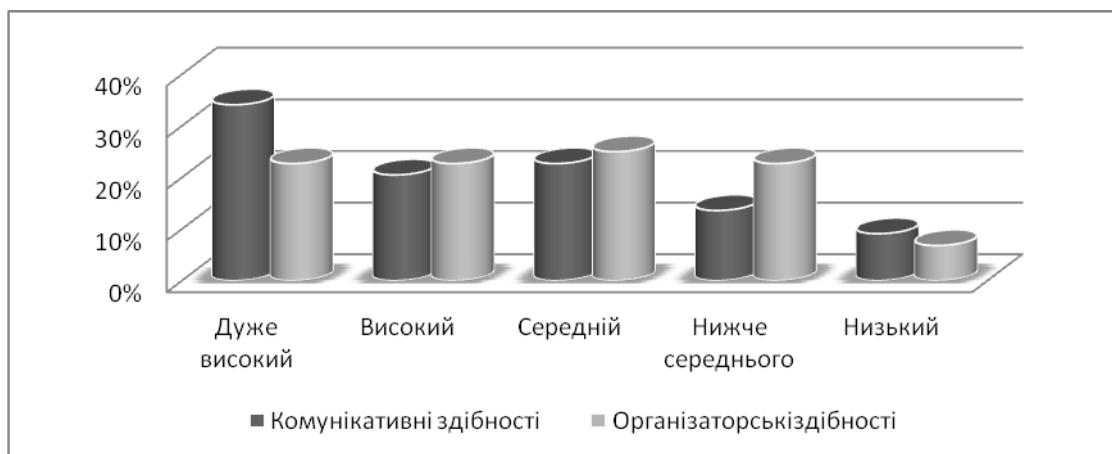
Мета статті розкрити особливості прояву комунікативних навичок в осіб підліткового віку, які навчаються за індивідуальною формою.

Виклад основного матеріалу. Огляд соціально-психологічної літератури показав, що розуміння суті соціально-комунікативної активності особистості підліткового віку, що є наслідком і водночас передумовою подальшого розвитку спілкування, неможливе без визначення змісту і структури, знання яких дає змогу визначити особистості функціонування даного феномена на різних етапах онтогенетичного розвитку вихованця в конкретній навчально-виховній ситуації. Проте, спілкування не існує без відособлення – якщо надмірне спілкування веде до розчинення особистості в масі, то надмірне відособлення – до індивідуалізму.

Під конструктивними стратегіями комунікації підлітків розуміють здатність мати, чітко артикулювати і відстоювати власну позицію, здатність співпрацювати, йти на помірковані компроміси, бути в «розумних» межах конкурентним. Неконструктивним у комунікації вважається використання як домінуючих наступних стратегій: уникнення, пристосування, деструктивної саморуйнівної конкуренції.

В контексті спілкування підліток має засвоїти навички асертивної (впевненої) комунікативної поведінки та уникати агресивної (що ґрунтується на приниженні та використанні інших), або пасивної (що передбачає відмову від власних інтересів). Асертивна комунікація передбачає розуміння власних психологічних кордонів та визнання психологічних кордонів іншої людини.

Розвиток комунікативних здібностей у підлітків, які навчаються за індивідуальною формою навчання досліджувалися за методикою КОС-2.

Рис. 1. Показники рівня комунікативних і організаторських здібностей

В результаті проведеного дослідження було виявлено, що комунікативні здібності у 34,1% підлітків, які знаходяться на індивідуальному навчанні, мають дуже високий рівень розвитку, а також у 20,5% респондентів виявлено високий рівень комунікативного розвитку. Такі підлітки не розгублюються у нових умовах, швидко знаходять друзів, постійно намагаються розширити коло своїх знайомих, займаються суспільною діяльністю, допомагають дорослим, друзям, проявляють ініціативу в процесі комунікативної діяльності, здатні приймати самостійні рішення в складних ситуаціях.

Виявлено, що 22,7% підлітків мають середній рівень прояву комунікативних здібностей. Вони прагнуть до контактів, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свої погляди, планують свою роботу, але потенціал їх здібностей не відрізняється високою стійкістю. Ця група досліджуваних потребує подальшої серйозної і планомірної роботи з формування і розвитку комунікативних здібностей, що може бути обумовлено тим, що в них мало досвіду в орієнтуванні в ситуації спілкування, тобто ймовірно знижений рівень компетентності в спілкуванні.

У 13,6 % респондентів виявлено рівень розвитку комунікативних здібностей нижче середнього, що характеризується тим, що підлітки цієї групи не прагнуть до комунікативної діяльності, відчують себе скуто в новому товаристві, віддають перевагу проведенню часу наодинці, обмежують свої знайомства, відчують труднощі у встановленні контактів з людьми і, виступаючи перед аудиторією, погано орієнтуються в незнайомій ситуації, не відстоюють свої погляди, важко переживають образи, прояв ініціативи в суспільній діяльності дуже низький, в багатьох

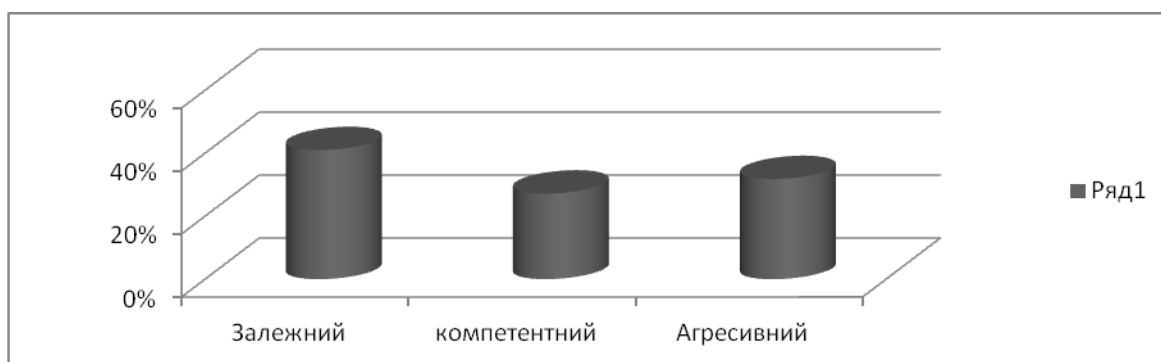
справах вони віддають перевагу уникненню щодо прийняття самостійних рішень. Встановлено також, що 9,1 % респондентів мають низький рівень прояву комунікативних здібностей.

Опрацьовуючи отримані дані за шкалою організаторських здібностей було виявлено, що 22,7% респондентів мають дуже високий рівень та 22,7% мають високий рівень організаторських здібностей, що свідчить про вміння організувати власну діяльність, а також оточуючих навколо себе.

Середній рівень організаційних здібностей було виявлено у 25% респондентів, що вказує на те, що вони можуть при необхідності як організувати діяльність так і бути хорошими виконавцями.

Нижче середнього було виявлено у 22,7% та низький рівень організаторських здібностей було виявлено у 6,8% досліджуваних респондентів.

Було виділено, що у мовах індивідуального навчання для підлітків є вагомим те, що вони мають обмежений досвід при побудові соціальних контактів, Встановлено також те, що деякі підлітки мають тенденцію до соціальної бажаності та схильні дещо переоцінювати власні можливості та особистісну компетентність.

Рис. 2. Розподіл досліджуваної вибірки за проявом стилю комунікативних умінь підлітків

Визначення рівня комунікативної компетентності та якості сформованості основних комунікативних умінь представлено на рис. 2. Встановлено наступне: - лише для 27,7% досліджуваних характерний компетентний стиль спілкування, що передбачає високий рівень орієнтації в ситуації спілкування, адекватну оцінку інших, розуміння підтексту спілкування та емоційного стану співбесідника; - у 31,8% респондентів – агресивний, тобто у даних людей відсутній достатній аналіз своєї і чужої поведінки, неадекватна оцінка інших, погане володіння собою, часті

емоційні спалахи, відсутність вміння знаходити доцільну форму спілкування для здійснення ефективного впливу на співрозмовника; - у 41% досліджуваних переважає залежний стиль спілкування, що характеризується виявом певною мірою як одних, так і інших тенденцій.

Висновки. Проведене теоретично-експериментальне дослідження доводить, що в структурі комунікативних умінь для підлітків, які знаходяться на індивідуальному навчанні, домінуючим являється залежний стиль спілкування, що може пояснюватися обмеженим колом взаємовідносин та соціальних контактів спілкування. Найменший відсотковий показник було визначено компетентний стиль, що свідчить про правильно організований зовнішній простір соціальних взаємовідносин.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці програми розвитку навичок комунікації у підлітків, які знаходяться на індивідуальному навчанні.

Список використаної літератури:

1. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра. – Київ: Міленіум, 2006.
2. Шнайдер В.І., Кулик О.О., Фінько Г.М. Організація індивідуального навчання (Методичні рекомендації на допомогу педагогам ЗОШ та спеціальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психологомедико-педагогічних консультацій, педагогам, психологам, батькам). - Кам'янець-Подільський, «Абетка-Нова», 2007. – 148с.
3. Шулдик Н. Гендерні особливості спілкування підлітків. - Проблеми загальної та педагогічної психології ; збірник наукових праць ін-ту психол. ім. Г. С. Костюка АПН України [за ред. С.Д. Максименка] – т. VII, вип. 7./ Н. Шулдик. – К. : 2005. – 400 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОТНОСТІ

УКД 159.922.1-055.2

Сидоренко Лада Борисівна,
*студентка спеціальності 053 «Психологія»,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»*

Актуальність дослідження. Самоствавлення є основою для формування позицій особистості у стосунках з іншими, їх регулюючою функцією. Самоствавлення реалізується через афективну складову